

ავთანდილ სონლულაშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების გამგე, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

სამართალდამცავი ორგანოები და კრიზისობიანი ვითარება საქართველოში 1918-1921 წლებში

აღნიშნული სტატია დაიბეჭდა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის გრანტის ფარგლებში

დღევანდელი საქართველო პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართალმემკვიდრეა. ამიტომ განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს 1918-1921 წლების დემოკრატიული რესპუბლიკის გამოცდილების შესწავლა, რაც დღემდე სამართალმცოდნეობის კუთხით თეთრ ლაქას წარმოადგენს.

რუსეთის იმპერიაში განსაკუთრებით სახელგატეხილი და ოდიოზური „პოლიციის“ დასახელება ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა „მილიციით“ შეცვალეს. ორგანიზაცია შინაგან საქმეთა სამინისტროს შემადგენელი ნაწილი იყო, რომელსაც ენერგიული პიროვნება – ნოე რამიშვილი ხელმძღვანელობდა. 1918 წლის ანარქიისა და ხშირი სახალხო მღელვარების პირობებში ძალიან ძნელი იყო ამ ძალოვანი სტრუქტურის ფორმირების პროცესი [1, 30].

გატარებული რეფორმების შედეგად თბილისის თვითმმართველობის უწყებაში გადავიდა ქალაქის მილიცია. მილიციის უფროსს მართალია მთავრობა ნიშნავდა, მაგრამ იგი ქალაქის მოურავს ემორჩილებოდა. მილიციის კომისარს მოჰყავდა სისრულეში საქალაქო საბჭოსა და გამგეობის დადგენილება-განკარგულებანი. 1918 წელს თბილისის საქალაქო მილიციის შტატში ირიცხებოდა – უფ-

როსი, მისი სამი მოადგილე და დაბალი თანამდებობის 49 პირი. ქალაქი გაყოფილი იყო 12 უბნად. ყოველ მათგანს განაგებდა საუბნო კომისარი და მისი მოადგილე. სულ თბილისის მილიციის შტატში ითვლებოდა 903 კაცი, რომელთა ხელფასით უზრუნველყოფისათვის თვითმმართველობამ 1918 წელს 3 მლნ. მანეთი გაიღო.

მილიციონერთა საგრძნობი ნაწილი ცდუნებას ვერ უძლებდა, არ უკადრისობდა ქრთამის აღებას, გამოძალვას. კორუფციაში მხილებულნი დააპატიმრეს. სახელგატეხილი კომისარები დაითხოვეს. მდგომარეობის გამოსწორების მიზნით „სისხლის სამართლის მილიცია“ დაუქვემდებარეს ქალაქის პროკურორის ზედამხედველობას, დაწესდა მილიციაში მისაღებ პირთა საქმიანი თვისებების წინასწარი შესწავლა, ამ ორგანოში უპირატესად სპეციალურ სკოლადამთავრებულთა მიღება. „ჩემსა და მილიციის უფროსის მიერ მიღებულმა ზომებმა – ნათქვამი იყო ქალაქის მოურავის ბ. ჩხიკვიშვილის ბრძანებაში – ჯერ კიდევ ვერ მოიტანეს დადებითი შედეგი. ზოგიერთი მილიციონერები განაგრძობენ ძველი გზით სიარულს, იღებენ ქრთამებს და ხშირად უმიზეზოდ შეურაცხყოფენ მოქალაქეებს“. ბრძანებაში ისიც იყო აღნიშნული, რომ თბილისის კლუბებში ფართო მასშტაბი მიიღო „ქალაქის თამაშმა, რასაც ანგარების მიზნით ზოგიერთი კომისარები ხელსაც კი უწყობდნენ. მესამე სამილიციო უბნის კომისარ კვესაძესა და მის თანაშემწე ქანთარიას მარტო ერთი კლუბიდან თვენახევრის განმავლობაში ქრთამის სახით 61 მანეთი ჰქონდათ აღებული. ამასთან დაკავშირებით ქალაქის მოურავი აუწყებდა საზოგადოებას, რომ ეს მოხელეები პასუხისგებაში იყვნენ მიცემული [2, 202].

„საკლუბო დანაშაულის“ პრევენციის მიზნით 1918 წლის 12 ნოემბერს ხელისუფლებამ გამოსცა კანონი, რომლის მიხედვით სათამაშო ქალაქის დამზადება საქართველოს ტერიტორიაზე გამოცხადებული იქნა სახელმწიფო მონოპოლიად. კანონის გამოცემამდე დამზადებული სათამაშო ქალაქი კი გამოცხადდა სახელმწიფო საკუთრებად. ამავე კანონის მეორე მუხლიდან გამომდინარე, ქალაქის გაყიდვიდან შემოსული თანხა 1918 წლის 26 მაისიდან უნდა ჩაერიცხათ საქართველოს ხაზინაში [3, 84].

მილიცია ფორმირების პროცესში თანდათან ავლენდა ორგანიზებულობას, დარაზმულობას. საქართველოს სახელმწიფომ ახლადშექმნილი მილიციის ქვედანაყოფებს სპეკულაციასთან, სახაზინო ქურდობასთან, კონტრრევოლუციური იდეების გავრცელებასთან ინტენსიური ბრძოლის ამოცანა დაუსახა. ამ მიზნით სპეციალური „მფრინავი რაზმებიც“ შეიქმნა. ეს რაზმები ცენტრალურ ქალაქებში

600-1000 კაცს, ხოლო პერიფერიებში – 300-400 კაცს აერთიანებდა. ისინი ხშირად წარმატებით ახორციელებდნენ რთულ სახელმწიფო დავალებებს. განსაკუთრებით ებრძოდნენ ბოლშევიკურ ანარქიასა და შეთქმულებებს.

სხვადასხვა ორგანიზაციასა და სახელმწიფო სტრუქტურაში საქართველოს მილიციას თავისი უშტატო თანამშრომლებიც ყავდა. ისინი თვალს ადევნებდნენ ორგანიზაციაში პოლიტიკურ კეთილსამედობას და ამხელდნენ სახელმწიფოს შესაძლო მონინაალმდეგეებს [1, 31].

მილიციის ქვედანაყოფები აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ ადგილებზე თვითმმართველობის ორგანოების ფორმირების პროცესში, რასაც უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა დემოკრატიული საქართველოს ხელისუფლება. მათ სულ უფრო აქტიურად იყენებდნენ, როგორც კრიმინალური ელემენტების, ისე სახალხო გამოსვლების, ეთნიკური დაპირისპირებების წინააღმდეგ ბრძოლაშიც.

ხაზგასასმელია, რომ შინაგან საქმეთა მინისტრს დიდი უფლებები გააჩნდა. მას შეეძლო ოპერატიული მასალის საფუძველზე სასამართლოს სანქციის გარეშე მიეღო გაზეთების გამოცემის შეჩერების გადაწყვეტილება [1, 32].

სამინისტრო თანამშრომელთა რაოდენობითა და სტრუქტურით ერთ-ერთ გამორჩეულ სამართალდამცავ სისტემას წარმოადგენდა. უწყება რამდენიმე განყოფილებისაგან შედგებოდა: საგანგებო რაზმი, საქველმოქმედო, ტელეფონისა და ტელეგრაფის განყოფილება. სტრუქტურებს შორის ცალკე ფუნქციონირებდა საგანგებო უწყება, რომლის ერთ-ერთი დანიშნულება იყო სომეხი ლტოლვილების თანდათანობით დაბრუნება სამშობლოში. სწორედ ამ განყოფილების დამსახურებაა დამოუკიდებლობის წლებში 400 000 სომეხი ლტოლვილის სომხეთში დაბრუნება.

განყოფილება, რომელსაც „საგანგებო რაზმი“ ეწოდებოდა ხელმძღვანელობდა 2 500 კაციან პირად შემადგენლობას. აღსანიშნავია, რომ ბოლშევიკებს შიშის ზარს სცემდა მინისტრის – ნოე რამიშვილისა და საგანგებო რაზმის ხსენება [4, 87]. განსაკუთრებული ეფექტურობით გამოირჩეოდა საგანგებო რაზმი კვიდიას ხელმძღვანელობით. სწორედ ამ რაზმმა გამოააშკარავა ე. წ. „არამიანცის“ სახლში თბილისის სომეხი ბურჟუაზიის საგანგებო სხდომა, რომელიც ქართულ-სომხური დაპირისპირების დროს ანტიქართულ საქმიანობას ეწეოდა. კრების მონაწილენი დააპატიმრეს.

საგანგებო რაზმებს ჰქონდათ სანქცია, მოპოვებული ოპერატიული-სამძებრო ინფორმაციის საფუძველზე სასამართლოს დადგენი-

ლების გარეშე გაეჩხრიკათ ფიზიკური და იურიდიული პირები. ამ უფლებას ისინი იყენებდნენ ბიზნესმენებისა და ვაჭრების მიმართაც [1, 32].

გარდა ზემოაღნიშნულისა სამინისტროში ფუნქციონირებდა „სახელმწიფო კონტრდაზვერვის“ განყოფილება, რომელიც დეპარტამენტის სახელითაც მოიხსენიება დოკუმენტებში. უწყება ითავსებდა, როგორც კონტრდაზვერვის, ასევე დაზვერვით საქმიანობას. ძირითადი აქცენტი გადატანილი იყო ანტისახელმწიფოებრივი ჯგუფების გამოსავლენად. „კონტრდაზვერვის დეპარტამენტი ნოე რამიშვილს წარუდგენდა ხოლმე საბჭოს ბობოლა ბოლშევიკების საქციელზე, იგი დაუყოვნებლივ აპატიმრებდა მათ ადმინისტრაციული წესით და ასამართლებდა საველე სასამართლოში, რომელიც მის დაქვემდებარებაში იყო“ [4, 87].

უნდა ითქვას, რომ სამინისტროს მუშაობას გარკვეულ წილად აფერხებდა მთავრობის ხელმძღვანელის კონტროლი და თვითნებობა. როგორც ჩანს ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმე დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში კვლავ ამოტივტივდა. ნოე რამიშვილის განკარგულებით დააპატიმრეს ილიას მკვლელობაში ეჭვმიტანილი ფილიპე მახარაძე და გიგლა ბერბიჭაშვილი. მინისტრმა მკვლელობის გამოსაძიებლად მასალები გადასცა დამფუძნებელ კრებას. შეიქმნა საგანგებო კომისია. ამ დროს, კი ნოე ყორღანიამ ფარულად გამოაშვებინა ციხიდან დაკავებულები და „თავის მძლოლს, თავისივე სახელმწიფო მანქანით ჩააყვანინა ვლადიკავკაზში“ [4, 91].

ასეთი უნდობლობის მიზეზი იყო, რომ „ხელისუფლება კრიზისის დროს შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან შედარებით უფრო სახალხო გვარდიასა და რეგულარული ჯარის ნაწილებს ეყრდნობოდა“ [1, 30].

ფაქტია, რომ კანონის დამრღვევები არსებობენ იმ დროიდან, რა დროიდანაც არსებობენ თავად კანონები, მაშასადამე უნდა იყვნენ კანონის დამცველებიც [5, 9].

კონფუცი ამბობდა: „თუ ხალხს უხელმძღვანელებენ კანონთა საშუალებით და ხალხში შეიტანენ წესრიგს სასჯელთა მეშვეობით, ხალხი ეცდება აირიდოს სასჯელი და არ ექნება სირცხვილის განცდა. ხოლო თუ უხელმძღვანელებენ ხალხს სათნოებათა საშუალებით და ხალხში შეიტანენ წესრიგს ქცევის წესების მეშვეობით, ხალხს ექნება სირცხვილის გრძნობა და გამოსწორდება“ [5, 12]. მაგრამ ცხოვრებაში ყოველთვის ასე არ ხდება.

დოკუმენტები ადასტურებენ, რომ ზოგიერთ რეგიონში (ზუგდიდში, საჩხერეში) ბანდიტური ჯგუფები ახერხებდნენ მილიციის ქვედანაყოფების განიარაღებას, პარალიზებას, იყო მილიციიდან დეზერტირობის ფაქტებიც. დამფუძნებელი კრების დეპუტატებსაც ჰქონდათ საქართველოს მილიციის მიმართ პრეტენზიები – არაპროფესიონალიზმი, უდისციპლინობა, ძალაუფლების გადაჭარბება, „გათავისუფლებული მონის“ სინდრომი, ძალის არაადეკვატური გამოყენება [1, 30-31].

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს მთავრობა რატომღაც ყველაზე ნაკლები თანხით აფინანსებდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს, რაც ბუნებრივია უწყების მუშაობაზე უარყოფით გავლენას ახდენდა. მაგალითად, 1918-1919 წლებში სამინისტროებზე სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გამოიყო: შინაგან სსაქმეთა სამინისტროზე – 10%, ფინანსთა და მრეწველობის სამინისტროზე – 30%, გზათა სამინისტროზე – 21%, სამხედრო სამინისტროზე – 30% [4, 72].

დამოუკიდებელ საქართველოს ეკონომიკურად ძალიან გაუჭირდა. ძველი სტრუქტურები იშლებოდა, ახალი კი ჩამოყალიბების პროცესში იყო. ადვილი წარმოსადგენია რა მდგომარეობაში იქნებოდა მოსახლეობა, როცა შინაგან საქმეთა მინისტრის ოჯახი ძალიან ღარიბულად ცხოვრობდა. ნ. რამიშვილის ვაჟი აკაკი რამიშვილი იგონებს, რომ „გადავდიოდით ლობიოსა და ფაფაზე, ვჭამდით შავ პურს. პურში ამკარად შერეული იყო მინა და ჭამის შემდეგ კუჭის საშინელ ტკვილს იწვევდა. თუმცა უჭმელობაც საშინელება იყო“ [4, 39].

დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ გერმანელების შემოსვლამ საქართველოში, რაც ხელისუფლების თანხმობით განხორციელდა, კიდევ უფრო გაართულა კრიმინოგენული ვითარება ჩვენს რესპუბლიკაში.

გერანელი სამხედროებისაგან ზურგგამაგრებული აქ მცხოვრები გერმანელი კოლონისტები ისე იქცეოდნენ, როგორც დაპყრობილ ქვეყანაში [6].

1918 წლის ივლისში თეთრი წყაროს რაიონის სოფელ ასურეთის მცხოვრებმა 25 გერმანელმა კოლონისტმა 15 გერმანელ ჯარისკაცთან და ერთ ოფიცერთან ერთად განაიარაღეს რამდენიმე ქართული სოფელი. განაიარაღების დროს გერმანელები მკაცრად ექცეოდნენ მშვიდობიან მოსახლეობას. როზგებით სცემდნენ ქალებსა და კაცებს. კლავდნენ გლეხების ძაღლებს, იჭრებოდნენ სახლებში და ახდენდნენ ჩხრეკას. იარაღის დამალვის შემთხვევაში ისე სასტიკად სცემდნენ გლეხებს, რომ ზოგიერთი მათგანი იღუპებოდა.

1918 წლის 1 აგვისტოს ისევ ასურეთის მცხოვრებმა გერმანელებმა სოფელ ბოგეში (დღევანდელი ჯორჯიაშვილი) ქართველ გლეხებს წაართვეს 60 ფუთი ხორბალი და თანაც უბრძანეს საკუთარი ურმებით ჩაეტანათ მათთვის ასურეთში [7, 76]. იმავე თვეში გერმანელების რაზმმა სოფელ მუხრანს დააკისრა 35 ათასი მანეთის გადახდა. მცხეთის რაიონის კომისარი განაიარაღეს და დააპატიმრეს [7, 88].

1918 წლის შემოდგომაზე ბორჩალოს მაზრა გერმანელი კრიმინალების სათარეშო ასპარეზად იქცა და ფაქტობრივად საქართველოს ხელისუფლების იურისდიქციას ჩამოაცილეს. მაზრაში მათ თვითნებურად დაანესეს ფასები ხორბალზე – 150 მანეთი, ხორბლის ფქვილზე – 200 მანეთი, ქერზე – 700 მანეთი. სოლანლულის გზით ბორჩალოს მაზრიდან ყოველდღიურად მოჰქონდათ რამდენიმე ურემი პურ-პროდუქტები. ურემებს აცილებდა გერმანელების შეიარაღებული დაცვა. სამართალდამცავი ორგანოების კანონიერ მოთხოვნაზე გერმანელები ცეცხლით პასუხობდნენ.

21 სექტემბერს, ღამის 2 საათზე, სადგურ სანაინის რაზმის მთვრალ გერმანელ ჯარისკაცთა ჯგუფი ძალით შეიჭრა მე-2 კლასის დარბაზში, სადაც მგზავრებისაგან მოითხოვდნენ ქალიშვილების დათმობას. „მგზავრები შეშინდნენ, ატირებული ქალები მუხლმოდრეკით ემუდარებოდნენ – არაფერი დაგვიშავოთ“ [7, 108-109].

გერმანელები განსაკუთრებით ავიწროებდნენ ბორჩალოს მაზრის აზერბაიჯანულ სოფლებს. 11 აგვისტოს სოფელ კასუმლოს გლეხებს წაართვეს 65 ფუთი ხორბალი. ამავე დროს მოსთხოვეს 9 ათასი მანეთი. სოფელ ბორჩალოს მოსახლეობას კი მოსთხოვეს სამი საათის განმავლობაში 150 ათასი მანეთი გადაეხადათ კოლონისტების სასარგებლოდ, წინააღმდეგ შემთხვევაში იმუქრებოდნენ მთელი სოფლის გადაწვით [7, 81].

ჯარისკაცები გერმანელი კოლონისტების სასარგებლოდ ძარცვავდნენ ქართულ, სომხურ და აზერბაიჯანულ სოფლებს. არ ერიდებოდნენ აშკარა ძალმომრეობას. თვითონვე ასამართლებდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას და აკისრებდნენ გადასახადებს [8]. უფრო მეტიც, გახშირდა თავდასხმები სახალხო გვარდიის ჯარისკაცებზე [9].

შინაგან საქმეთა სამინისტრო და სხვა სამართალდამცავი ორგანოები არსებული პოლიტიკური კონიუნქტურიდან გამომდინარე ვერ ასრულებდნენ თავის მოვალეობას ალექვეთად ყაჩაღური თავდასხმები საქართველოს მოსახლეობაზე. ქართული საზოგადოება ალაშფოთა მომხდარმა ფაქტებმა და ძალოვანი სტრუქტურების უმოქმე-

დობამ, დაეცვა თავისი მოქალაქეები. გლეხობის წარმომადგენლები აცხადებდნენ, რომ „იარაღით დაიცავდნენ თავიანთ ღირსებასა და თავისუფალი მოქალაქის სახელს“ [7, 70].

მოსახლეობაში ანტიგერმანული განწყობილების შექმნას მისიის წარმომადგენლებიც ამჩნევდნენ. გენერალმა ფონ-კრესმანოე უორდანიასთან საუბარში განაცხადა, რომ „როგორც მას ესმის, ქართველი ხალხი უარყოფითად ეკიდება გერმანელთა ყოფნას საქართველოში, ამავე დროს კი გერმანელები მოვიდნენ აქ მხოლოდ და მხოლოდ საქართველოს სურვილის თანახმად“. ნ. უორდანიამ, თავის მხრივ, პირდაპირ პასუხს თავი აარიდა და დიპლომატიურად შენიშნა, რომ „საქართველოში გერმანელთა ყოფნით ქართველი ხალხის უკმაყოფილება – გაუგებებრობაა...“ [6].

სინამდვილეში საქართველოს ხელისუფლება კარგად ხედავდა გერმანიის პოლიტიკის ნამდვილ მიზნებს. მთავრობის ოფიციალურ ანგარიშს დაკავშირებით მიუთითებდა: „მიამიტობა იქნებოდა მოლოდინი იმისა, რომ თითქოს გერმანია უანგაროდ დაუჭერს მხარს ქართველ სოციალ-დემოკრატებს... ამრიგად, ყველაფერი ეხება საკითხს – საქართველოში გერმანიის რეალური ინტერესების შესახებ. გერმანელები საქართველოში მოვიდნენ არა სოციალ-დემოკრატებისა და ნაციონალ-დემოკრატების გულისათვის, არამედ მარგანეცის, სპილენძის, ხე-ტყისა და ქვეყნის სხვა ბუნებრივი სიმდიდრის გულისათვის“ [10].

ამდენად, ქართველი პოლიტიკოსები კარგად იყვნენ გარკვეული გერმანელების ნამდვილ ზრახვებში. ზემოთ აღნიშნული დათმობები განპირობებული იყო თავისუფლების გზაზე ახლად გამოსული საქართველოს სიძნელეებით, რომელსაც გარშემო უამრავი მტერი ეხვია. თურქეთისაგან თავის დაღწევას, გერმანიის ჩარევის გარეშე, საქართველო ვერ შეძლებდა. გერმანელებმა კი, სავსებით ბუნებრივია, ისარგებლეს ჩვენი ქვეყნის მძიმე მდგომარეობით და შეეცადნენ სარგებელი მეტი ენახათ.

1918 წლის მაისის ბოლოს საქართველოში შემოსული გერმანელები აქ დიდხანს არ გაჩერებულან. 1918 წლის 9 ნოემბერს გერმანიაში დაიწყო რევოლუცია, რომელმაც ტახტიდან ჩამოაგდო ვილჰელმ II, ხოლო 11 ნოემბერს გერმანიის წარმომადგენლები იძულებული იყვნენ კომპიენის ტყეში ხელი მოეწერათ დაზავებაზე, რომლითაც გერმანია თავს დამარცხებულად ცნობდა. ამის შემდეგ გერმანია იძულებული გახდა, დაეტოვებინა სამხრეთ კავკასია და კონკრეტულად საქართველო. 1918 წლის 26 დეკემბერს ფოთიდან გავიდა გერმანიის ჯარების უკანასკნელი ეშელონი.

ბუნებრივია, ამის შემდეგ გერმანელ კოლონისტებს მოაკლდათ ის მხარდაჭერა, რაც მათ პრივილეგიურ მდგომარეობას ყოველმხრივ უზრუნველყოფდა. მათი მხრიდან დანაშაულის ფაქტები საგრძნობლად შემცირდა.

გერმანიის ჯარების გასვლას საქართველოდან და ინგლისელთა შემოსვლას გარკვეული ქაოსი მოყვა. სომხებმა თავის ვერაგულ პოლიტიკას არ უღალატეს და ქართველები გამოაცხადეს გერმანიის აგენტებად, ე. ი. ინგლისის მტრებად [11, 74]. საქართველოს ახლა ინგლისელები მოეველინენ მეურვეებად. გასაგებია, რომ მათაც თავისი მიზნები ჰქონდათ. ჩვენი ქვეყნის მესვეურები ყოველგვარ თავისუფლებას აძლევდნენ „სტუმრებს“, აქაოდა, ანტიდემოკრატიულობა არ დაგვბრალდესო.

თბილისის ერთ-ერთ სასტუმროში (დღევანდელი „Tbilisi mariot“-ი) განლაგებული იყო საქართველოს „მოკავშირე“ ბრიტანეთის საზღვაო ძალების შოტლანდიელთა პოლკი. უსაქმურობით შენუხებულმა შოტლანდიელებმა, ალკოჰოლის საგრძნობი დოზის მიღების შემდეგ ასეთი „გასართობი“ მოიგონეს: სასტუმროს წინ, გოლოვინის (დღევანდელი – რუსთაველის) გამზირზე დადგნენ და ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ გამვლელ-გამომვლელის თითო დარტყმით „დანოკაუტებაში“. რაც მთავარია ისინი არც მანდილოსნებს ერიდებოდნენ და მამაკაცთა დარად მუშტით უმასპინძლდებოდნენ [12, 63].

მოსახლეობის აღშფოთების პასუხად სამართალდამცავი ორგანოები პოლიტიკური მოსაზრებით პროფილაქტიკურ ღონისძიებებს არ ატარებდნენ, რამაც უცხოელების კიდევ უფრო მეტი გათავსება გამოიწვია. მაშინ საქმეში ვერელი „ყოჩალი“ ბიჭები ჩაერივნენ. ექვსმა ვერელმა ოცდახუთი შოტლანდიელი მეზღვაური მხოლოდ თავური დარტყმების გამოყენებით ისე სცემა, რომ ორი მათგანი გარდაიცვალა, დანარჩენები კი ლაზარეთში მოათავსეს. საჩივარში, რომელიც შემდგომ ნაცემმა შოტლანდიელებმა მილიციის უფროსს „მიართვეს“, ასეთი ფრაზა იყო: „მათ ჩვენს წინააღმდეგ არაჯენტილმენური ილეთები იხმარეს, თავები და იდაყვები გამოიყენეს“ [12, 64].

საერთაშორისო პრაქტიკაში ფართოდ ცნობილი სახელმწიფო მნიშვნელობის დანაშაულის – ყალბი ფულის ბეჭდვის შემთხვევები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაშიც ყოფილა. ჩვენამდე მოღწეული ცნობების თანახმად, საქართველოში სხვადასხვა დროს მზადდებოდა, როგორც რუსეთის, ასევე ამიერკავკასიის კომისარიატისა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ყალბი ფულის ნიშნები.

1918 წლის 28 მაისს, თბილისში, ვერის დაღმართზე მდებარე სასტუმრო „ბელვიუში“, სამართალდამცავმა ორგანოებმა გაჩხრიკეს ვინმე ტერ-არუთინოვის მიერ დაკავებული ნომერი, სადაც აღმოაჩინეს: ყალბი ფულის საბეჭდი მოწყობილობა, საბუთები, მინერ-მონერის ქაღალდები და ყალბი რუსული ფულის ნიშნები 46 ათასი რუბლის ოდენობით. მართალია, ტერ-არუთინოვმა მოასწრო მიმალვა, მაგრამ ბინაზე დააკავეს ვინმე ჩერნიშევა, რომლის აქტიური დახმარებითაც, ყალბისმქნელი, თურმე, დღემი ასიათასობით რუბლს ბეჭდავდა და რუსეთისაკენ დაძრულ ლოტოლვილთა შორის ასაღებდა.

1918 წლის აგვისტოში, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საგანგებო რაზმმა, რომელსაც რაზმის უფროსის თანაშემწე პლატონ ფაჩულია მეთაურობდა, ყალბი ფულის მჭრელთა გამოსავლენად ოპერატიული ღონისძიება განახორციელა. ოპერაციის შედეგად დააკავეს ყალბისმქმნელთა კარგად ორგანიზებული ჯგუფი, რომლის წევრებიც თბილისში, არტილერიის ქუჩაზე, ერთ-ერთი დამნაშავის – ვინმე კუჭავას ბინაზე მოწყობილ ფულის საბეჭდ ექსპედიციაში ამზადებდნენ რუსეთის დროებითი მთავრობის ფულის ნიშნებს, ე. წ. „კერენკებს“ (ეს სახელი შეარქვეს დროებითი მთავრობის მეთაურის ა. კერენსკის გვარის მიხედვით) – 40 მანეთის ნომინალით, ხოლო შემდეგ, თბილისისა და ბორჯომის არალეგალური სააგენტოების საშუალებით მოსახლეობაში ავრცელებდნენ. ყალბისმქმნელები არც ამიერკავკასიისა და საქართველოს ბონების გაყალბებას ერიდებოდნენ.

1919 წლის 21 მაისს, საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო იუნ-ყებოდა: „ფინანსთა სამინისტრო აცხადებს, რომ ბაზარზე გაჩნდა ამიერკავკასიის კომისარიატის ყალბი ბონები, რომლის დამახასიათებელი ნიშანი არის შემდეგი: 1) ქალაქი გაქონილია, 2) სურათის კონტურას აკლია მრავალი წვრილმანი, როგორც სიმსუბუქის მხრივ, აგრეთვე რიცხვითაც“ [13, 25-26].

საქართველოს დედაქალაქში კრიმინოგენული ვითარების გაართულების გამო შინაგან საქმეთა მინისტრმა ნოე რამიშვილმა გადაწყვიტა, თბილისის მილიციის უფროსად ქალაქის თვითმმართველობისათვის ვლადიმერ სულაქველიძის კანდიდატურა შეეთავაზებინა, რომელმაც მანამდე თავი გამოიჩინა ქუთაისის მილიციის უფროსის თანამდებობაზე ყოფნისას დამნაშავეობასთან ბრძოლაში.

1919 წლის მაისიდან ვალოდია სულაქველიძე დედაქალაქის მილიციის ხელმძღვანელია. ის მაშინვე ენერგიულად შეუდგა დედაქალაქის სამართალდამცავი უწყების რეორგანიზაციას. ორი კვირის განმავლობაში დაითხოვა ყველა უბნის კომისარი და სტრუქტურა

ახალი კადრებით დააკომპლექტა. მთლიანად გადაისინჯა სამტატო ერთეულები და ის მილიციელები, ვინც დაკისრებულ მოვალეობას არ ასრულებდნენ ან კანონსაწინააღმდეგო საქმიანობაში იყვნენ შემჩნეული, დააპატიმრეს. ვ. სულაქველიძე პირადად ამონმებდა სადარაჯოზე მყოფ მილიციელებს. მალევე მიაღწია იმას, რომ თანამშრომლები სამსახურში ფორმის გარეშე არ გამოცხადებულიყვნენ და რომ განმასხვავებელი ლითონის სანიშნეები ყველა მათგანს წესრიგში ჰქონოდა. სამსახურიდან დათხოვნილ თანამშრომლებს კი ფორმის ტარება სასტიკად აუკრძალა.

თბილისის ქუჩების განათება სუსტად იყო ორგანიზებული. მილიციას უნდა შეემონებინა, როგორ ასრულებდნენ სახლის პატრონები კანონის მოთხოვნას, დაბინდებისთანავე აენთოთ სახლების გარე განათების ფარნები ელექტრონით ან ნავთით, რაც არ სრულდებოდა. მილიციის განახლებული ხელმძღვანელის ძალისხმევით მცირე ხანში ქუჩის განათება სრულად აღდგა. სულაქველიძემ დაავალდებულა მოსახლეობა, ღამით სადარბაზოები და ეზოები დაეკეტათ. ამ ღონისძიებებმა საგრძნობლად შეამცირა დანაშაულის რაოდენობა და შეამსუბუქა კრიმინალური მდგომარეობა. ამავე დროს აიკრძალა დანაშაულში ეჭვმიტანილთა სახლების ღამით ჩხრეკა, გარდა განსაკუთრებული შემთხვევებისა. ასევე, მილიციელებს სასტიკად აუკრძალათ სადარაჯოებზე მათრახით დოგმა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქალაქის მილიციის უფროსი პირადად მონაწილეობდა ყველა ოპერაციაში, რიგითი დამნაშავეების დაკავება იქნებოდა თუ გენერალ ბარათოვზე თავდასხმის გახმაურებული შემთხვევა, რისთვისაც შინაგან საქმეთა მინისტრისაგან მადლობა მიიღო [14, 42].

ვინ იყო გენერალი ბარათოვი (ბარათაშვილი)? 1919 წლის ივნისის ბოლოს დენიკინმა თავის წარმომადგენლად ამიერკავკასიაში კაზაკი გენერალი ნიკოლოზ ბარათაშვილი დანიშნა. საქართველოს მთავრობა მას „დენიკინის არაოფიციალურ ელჩად“ მოიხსენიებს.

ნ. ბარათაშვილის ძირითადი მიზანი იყო ამიერკავკასიაში დარჩენილი მეფის ყოფილი ოფიცრების მობილიზება და სამხრეთ რუსეთის შეიარაღებული ძალების არმიებში მათი გაგზავნა. მას ევალებოდა აგრეთვე შეეცვალა ის ანტიდენიკინური განწყობილება, რომელიც საქართველოსა და აზერბაიჯანის ხელისუფლებაში სუფევდა [15, 66].

1919 წლის 3 აგვისტოს საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრმა ე. გეგეჭკორმა მიიღო ნიკოლოზი. ამ შეხვედრის გარდა, ნ. ბარათაშვილს საგარეო უწყების ხელმძღვანელთან კიდევ ორჯერ

ჰქონდა აუდენცია, რომლის დროს მხარეებმა ძირითადად განიხილეს საქართველოს ჩრდილოეთის საზღვართან დაკავშირებული საკითხები.

1919 წლის 13 სექტემბერს თბილისში ნ. ბარათაშვილზე განხორციელდა ტერორისტული თავდასხმა. რუსთაველის პროსპექტიდან ვერის დაღმართზე მიმავალ საქართველოს სამხედრო უწყების ავტომობილს, რომელშიც ისხდნენ გენერლები: ი. ოდიშელიძე, ნ. ბარათაშვილი და მისი ადიუტანტი პოლკოვნიკი სელიმ ალხაზი, ხელყუმბარა ესროლა ბოლშევიკ-ტერორისტმა არკადი ელბაქიძემ. ტერაქტის შედეგად ადგილზე დაიღუპნენ პოლკოვნიკი ალხაზი, ავტომობილის მძღოლი, მისი თანაშემწე და შემთხვევით გამვლელი ერთი მოქალაქე. მსუბუქად დაიჭრა ი. ოდიშელიძე, ხოლო ბარათაშვილი – მძიმედ. მას ყუმბარის ნამსხვრევები ორივე ფეხში მოხვდა. გენერლები სასწრაფოდ გადაიყვანეს მიხაილოვის საავადმყოფოში, რაც შეეხება თავდამსხმელს, იგი მილიციელების მიერ იქნა მოკლული.

ვინაიდან დამნაშავე ბოლშევიკი აღმოჩნდა, მოხალისეთა არმიის სარდლობას არავითარი პროტესტი არ გამოუთქვამს საქართველოს მთავრობისათვის. ნ. ბარათაშვილის ადიუტანტი პორუჩიკი დესპოტული გაზეთ „უტრო იუგასთვის“ მიცემულ ინტერვიუში აღნიშნავდა, რომ ბოლშევიკებს ამ ტერაქტით სურდათ საქართველოს ხელისუფლებასა და მოხალისეთა არმიის სარდლობას შორის მოლაპარაკების ჩაშლა.

ნ. ბარათაშვილი საავადმყოფოში მოინახულეს ნ. ჟორდანიამ და ე. გეგეჭკორმა, აგრეთვე უცხოური მისიების ყველა წარმომადგენელმა. ისინი, როგორც ჩანს, ძალზე შეწუხდნენ მომხდარი ფაქტით, რადგან ოლივერ ჟორდროპი და ვ. ჰასკელი დღეში ორჯერ მიდიოდნენ დაჭრილთან. კაზაკ გენერალს თანაგრძნობის დეპეშები გაუგზავნეს ნ. უსუბეკოვმა და გენერალმა ს. მეხმანდაროვმა [15, 70-71].

1919 წლის ზაფხულში საქართველოს რკინიგზის სისტემა დიდი პრობლემის წინაშე აღმოჩნდა. დამნაშავეთა სამყარომ სწორედ ეს სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი სატრანსპორტო საშუალება ამოიღეს მიზანში და დღე არ გავიდოდა, შემადგენლობა არ გაეძარცვათ. აზიანებდნენ ლიანდაგებს, რათა მათთვის სასურველ ადგილზე შეეჩერებინათ ეშელონები. სადგურ გრაკალთან სარკინიგზო შემადგენლობაზე თავდასხმამ მდგომარეობა საბოლოოდ დაამძიმა. მილიციის ის შემადგენლობა, რომელსაც რკინიგზის დაცვა და უსაფრთხოება ევალებოდა, გახშირებული თავდასხმების წინაშე უძლური აღმოჩნდა.

1919 წლის 18 სექტემბრის მთავრობის დადგენილების №21 შესაბამისად საქართველოს რკინიგზაზე გამოცხადდა სამხედრო წესები. დამნაშავეობასთან ბრძოლის გაძლიერების მიზნით გენერალ-გუბერნატორის მოვალეობის შესრულება დაეკისრა პორუჩიკ ვლადიმერ სულაქველიძეს, რომელსაც ამავე დროს შეუნარჩუნეს თბილისის მილიციის უფროსის თანამდებობა.

ახალმა, საგანგებო ხელმძღვანელობამ პირველ რიგში განახორციელა რკინიგზის მილიციის რეორგანიზაცია. აღნიშნულ სამართლდამცავ სტრუქტურას დაემატა 250 მილიციელი. ახალი კადრებით დაკომპლექტებამდე, რკინიგზის ყველაზე რთულ მონაკვეთზე პატრულირება დაიწყო მილიციის განკარგულებაში მყოფმა სახალხო გვარდიის „მფრინავმა“ დანაყოფებმა. მცხეთის რაიონის იმ სოფლებში, საიდანაც ხდებოდა ყაჩაღური თავდასხმები, შეიარაღებული ჯგუფები განალაგეს. გამკაცრდა კონტროლი მგზავრთა ნაკადზე. მილიციის ახალი ხელმძღვანელობა აპატიმრებდა ეჭვმიტანილებს და ხდებოდა ბოროტმოქმედთა ლიკვიდაცია. განადგურებულ იქნა დამნაშავეთა თავშესაფრები.

გატარებულმა ოპერატიულმა ღონისძიებებმა სათანადო შედეგები გამოიღო. ცოტა ხანში რკინიგზაზე წესრიგი დამყარდა და მიმოსვლა ჩვეულ რიტმს დაუბრუნდა [14, 43].

ამავე პერიოდში თელავის მაზრაში მოქმედება დაიწყო ორგანიზებულ დამნაშავეთა ჯგუფმა, რომლებიც დაუნდობლობით გამოირჩეოდნენ [11, 74]. ბანდიტები „ტყის ძმების“ სახელით გახდნენ ცნობილი. მათგან ყველაზე საშიში იყო ცალთვალა მკვლელი, რომელსაც ზედმეტ სახელად „ბრუციანს“ ეძახდნენ. ბანდაში პოლიტიკური პარტიების წევრებიც იყვნენ გაერთიანებული. თვითმხილველის გადმოცემით ბანდის წევრები ქმრების თვალწინ მათ ცოლებს აუპატიურებდნენ. „ცალთვალა“ კი რევოლვერების სანდოობას ამონებდა „ადამიანის თავის ქალაზე“ [11, 78].

დანაშაულის ზრდას ადგილი ჰქონდა პერიფერიებში, განსაკუთრებით აჭარის ტერიტორიაზე. პატიმართა მეთაუდსაც კი ვერ იტყვდა ბათუმის ციხეები. საკნები ძლივს ყოფნიდა ურიცხვ დამნაშავეს, რომლებმაც ბათუმი ბოროტმოქმედების ბუდედ აქციეს. თბილისისა და ქუთაისის მმართველ ელიტას ჩვევად ჰქონდათ ბათუმის ხარჯზე განეტვირთად თავისი ქალაქები ბოროტმოქმედებისა და მეძავეებისაგან და ამით გაერთულებინათ საქმე ბრიტანელებისათვის. შემთხვევითი არ არის, რომ ბათუმში მომხდარი ყველა დანაშაულის 90% ბრიტანული ოკუპაციის დროს ჩაიდინეს ქართველებმა.

დამნაშავეთა დასაშინებლად ბათუმის ოლქში ბრიტანელმა ხელმძღვანელებმა მიმართეს საჯარო „ეგზეკუციას“. ეს იყო მეტად მკაცრი ღონისძიება. ინგლისელმა ოკუპანტებმა სამჯერ გამოიყვანეს პატიმართა მცირე ჯგუფი ციხიდან და ხალხის თვალწინ დახვრიტეს. სასჯელმა ქალაქში ჯადოსავით იმოქმედა დამნაშავე ელემენტებზე. ყოველი ეგზეკუციის შემდეგ დანაშაული საგრძნობლად კლებულობდა რამდენიმე კვირის მანძილზე [16, 410].

1920 წლის ოქტომბრის დასაწყისში მთავრობის თავმჯდომარის განკარგულებით, ადმინისტრაციული წესით, 3 თვის ვადით დააპატიმრეს ნისქვილის მეპატრონენი: იაკობოვი, დადახიანი, ალიხანოვი და ეგაიანი. ასევე, ქალაქის კონტროლიორი სამოვიჩი და ტექნიკური განყოფილების უფროსი ბულიოტი. მათ ბრალად ედებოდათ უხარისხო პურის რეალიზაციის პროცესისადმი უყურადღებობა [17].

გარეშე და შიდა მტერი ტერორისტული აქტებით ცდილობდა ქვეყანაში კრიმინალური მდგომარეობის დაძაბვას და მოსახლეობაში შიშის დათესვას. 1920 წლის 19 ივნისს თბილისში სომხური პარტიის „დამნაკუთიუნის“ წევრებმა რევოლვერით დაჭრეს აზერბაიჯანის პირველი და მაშინ უკვე ყოფილი პრემიერ-მინისტრი ფ ა თ ა ლ ი ხ ა ნ - ხ ო ი ს კ ი, რომელიც საავადმყოფოში გარდაიცვალა [18, 54].

ბოლშევიკების დივერსიული ჯგუფები და მათი აგიტატორები განსაკუთრებით გააქტიურდნენ 1920 წლის ბოლოს. კერძოდ, ამავე წლის დეკემბერში სამართალდამცავმა ორგანოებმა დააკავეს აზერბაიჯანის სსრ წარმომადგენლობის რამდენიმე თანამშრომელი, რომლებიც აგიტაციას ეწეოდნენ საქართველოს წინააღმდეგ [19, 27].

საქართველოს ხელისუფლებას აღარ დასცალდა ქვეყნის აღმშენებლობა გაეგრძელებინა. 1921 წლის „შავმა თებერვალმა“ ნერტილი დაუსვა დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობას.

დამონებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ა. კაჭარავა, ა. დაუშვილი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა – ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის, თბილისი, 2012.
2. ა. ბენდიანიშვილი, საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.), თბილისი, 2001.
3. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921, თბილისი, 1990.
4. ა. რამიშვილი, ჩვენი შეცდომები 1918-1921, თბილისი, 2000.

5. ს. ლობჯანიძე, აღზრდის ეთუკური პრინციპები ეპოქალური ცვა-
ლებადობის შუქზე, სადოქტორო დისერტაცია, თბილისი, 2006.
6. გაზეთი „ნოჲნა“, №102, 1918.
7. გერმანელი ოკუპანტები საქართველოში 1918 წელს (დოკუმენ-
ტებისა და მასალების კრებული), შეადგინა და დასაბეჭდად მო-
ამზადა მ. გაბრიჩიძემ, თბილისი, 1942.
8. გაზეთი „ერთობა“, 1918, 25 სექტემბერი.
9. გაზეთი „ნოჲნა“, №99, 1918.
10. გაზეთი „ნოჲნა“, №96, 1918.
11. შალვა მალლაკელიძე, მოგონებები, მასალები გამოსაცემად მო-
ამზადა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ვიქტორ რცხი-
ლაძემ, თბილისი, 2012.
12. გ. კოკოშაშვილი, ქართული საბრძოლო ხელოვნება, თბილისი,
2012.
13. ნ. ჯავახიშვილი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის
ბონები, თბილისი, 1998.
14. დ. ხვადაგიანი, ვალოდია სულაქველიძე დამნაშავეობის მტერი,
ჟურნალში: „ისტორიანი“, №5, 2018.
15. გ. ბოგვერაძე, საქართველო-აზერბაიჯანის სამხედრო პოლიტი-
კური ურთიერთობის ისტორია (საკანდიდატო დისერტაცია),
თბილისი, 2002.
16. გ. გელაშვილი, ინგლისელი ჟურნალისტი ბეჩჰოფერი ბათუმის
შესახებ (1919-1920 წლები), კრებულში: ახალი და უახლესი ის-
ტორიის საკითხები, თბილისი, №2, 2011.
17. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 7 ოქტომბერი, 1920.
18. ბ. ალადაშვილი, რუსეთის „ჰიბრიდული ომი“ საქართველოს
რესპუბლიკის წინააღმდეგ, ჟურნალში: „არსენალი“, №5, 2018.
19. ბ. ალადაშვილი, რუსეთის „ჰიბრიდული ომი“ საქართველოს
რესპუბლიკის წინააღმდეგ, ჟურნალში: „არსენალი“, №6, 2018.

Ketevan Jincharadze

*Doctor of Law, Professor of Georgian
Technical University*

Avtandil Songhulashvili

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Ivane Javakhishvili Institute of History and
Ethnology, The Head of Department of the
Modern and Contemporary History*

Law Enforcement Bodies and Criminal Situation in 1918-1921 in Georgia

Summary

Today Georgia is a legal successor of the first Democratic Republic of Georgia. That is why special attention should be paid to the years of 1918-21 in order to learn more about prior experience.

Especially discredited and odious name „Politia“ in Russian Empire was replaced by „militia“ by Georgian social-democrats. As a result of implemented reforms, the city militia was transferred to Tbilisi self-governmental agency with 903 staff members.

The minister of internal affairs possessed broad powers. He could make decision to stop publishing newspapers without court sanctions just on the basis of operative materials. New Militia leaders arrested suspects and killed criminals. Shelters of criminals were destroyed. But unfortunately, the Georgian government was no longer be able to continue building process, as „Black February“ of 1921 eventually ended the existence of the Democratic Republic of Georgia.